

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΘΩΔΑ-ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΩΝΑ ΑΠΟ ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΤΟΥ ΠΛΗΚΑΤΙΟΥ¹

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στά μέσα του 19ου αιώνα ένα μικρό πλακόστρωτο μονοπάτι όδηγούσε ΣΒΔ από τό Πληκάτι-Κονίτσας τῆς Ἡπειροῦ στὴν Ἐρσέκα, τῆς Ἐπαρχίας Κολώνιας καί ἀπό ἐκεῖ στὴν Κορυτσά καί τὴν Μοσχόπολη τῆς Βορείου Ἡπειροῦ στὴ σημερινή Ἀλβανία. Πολλοὶ κάτοικοι τοῦ Πληκατίου πηγανοέρχονταν συχνά στὴ Βόρειο Ἡπειρο γιὰ ἀναζήτηση προσφορότερων συνθηκῶν ἐργασίας καί γιὰ ἐμπορικές συναλλαγές. Σ' αὐτόν τόν τόπο, τό Πληκάτι, ζοῦσαν οἱ δικοὶ μου ἄνθρωποι. Ἀπὸ ἐκεῖ κρατῶνε οἱ ρίζες μου, οἱ ρίζες ἀρκετῶν κατοίκων τοῦ Ἀμπελώνα.

Ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1840 ἕως καί τὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1860, οἱ κάτοικοι τοῦ Πληκατίου, αὐτοῦ τοῦ ὄρεινοῦ χωριοῦ πού βρίσκεται σέ ὑψόμετρο 1.200 μέτρων στὶς βουνοπλαγιές τοῦ Γράμμου, ἀποφασίζουν νά ἐγκαταλείψουν τόν τόπο τους. Τό 1842, ἓνα μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Πληκατίου ἀγοράζει ἕκταση γιὰ τὴ δημιουργία νέου χωριοῦ. Ἐκεῖ χτίζεται ἡ Μπελκαμένη, ἡ σημερινή Δροσοπηγή. Μεταγενέστερα ὀρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς μετεγκαθίστανται τό 1861 στὴ Νεγοβάνη, τό σημερινό Φλάμπουρο. Ἀγοράζουν μεγάλη δασική ἕκταση πού συμπεριλαμβάνει δύο οἰκισμούς, τὴν Νέγοβαν καί Λιμπάνιτσα. Ἀπὸ τόν πρῶτο οἰκισμό πῆραν καί τὴν ὀνομασία Νεγοβάνη². Οἱ δύο νέοι τόποι βρίσκονται ΝΑ τῆς Φλώρινας καί κοντά στὴν Φλώρινα. Τό πατρογονικό χωριό, τό Πληκάτι, ἀπὸ τὰ 400 σπιτία πού εἶχε, ἀπομένει μόνο μέ 50 σπιτία. Κάποιοι ἄλλοι κάτοικοί του μέ ἐνδιάμεσες περιπλανήσεις ἔρχον-

¹ Ἀδημοσίευτη ἀνακοίνωση ἀπὸ τό 2ο Ἱστορικό Συνέδριο τοῦ Δήμου Ἀμπελώνα (24-25 Ἰανουαρίου 2009).

² Πόγας Ἀναστάσιος, *Φλάμπουρον Φλωρίνης Διάσπμο Μαστοροχώρι*, Φλώρινα 2003.

ται στην έλληνική Θεσσαλία, αγοράζουν κτήματα και από μαστόρια, χτίστες, τέκτονες, λιξοθόοι γίνονται οί περισσότεροι κτηματίες-γεωργοί.

Αυτί εἶναι ή μικρή ιστορία μετακίνησης περίπου 30 οικογενειών του Πληκατίου που ἔρχονται νά ριζώσουν στό δικό μας χωριό, τόν Άμπελωνα. Τό 1883 αγοράζουν τίς πρώτες τους κατοικίες και κτήματα και οργανώνουν τίν δική τους γειτονιά, τά Άρβανίτικα.

Ξεκίνησα τίν πορεία μου πρὸς αὐτίν τίν ἐργασία, ὄχι σάν σέ παραμύθι, ἀλλά μέσα ἀπό τά παραμύθια. Μέσα ἀπό μνήμες παραμυθιῶν του οικογενειακοῦ περιβάλλοντος και κυρίως ἀπό θύμισες διηγήσεων του πατέρα μου γιά τίν καταγωγή μας, γιά τούς παππούδες μου, γιά τίν ἔλευση και ἔδραίωση πολλῶν οικογενειῶν ἀπό τό Πληκάτι Κόνιτσας που ἤρθαν σάν ἔποικοι σέ αὐτόν τόν τόπο που λεγόταν Καζακλάρ και σήμερα Άμπελώνας. Πάντα εἶχα στό μυαλό μου νά κάνω μία καταγραφή αὐτοῦ του ὁμορφου παραμυθιοῦ που εἶχα μάθει ἀπό παιδί. Ἔτσι ἀπλά γιά τά παιδιά μου και γιά νά διασωθοῦν οί προφορικές ιστορίες που διηγούνται ἀκόμα ἄτομα τῆς δευτέρης γενιάς. Ἡ ὀλοκλήρωση αὐτῆς τῆς ἐργασίας χρωστάει πολλά σέ πολλούς: ἀνάμεσα σ' αὐτούς που μου μεταφέρανε σημαντικές πληροφορίες και μνήμες τῆς ζωῆς τους εἶναι ὁ Δημήτριος Ἰωάννη Θώδας και ή Αἰκατερίνη (Ρήνα) Θωμᾶ Θώδα.

Στίν ἐργασία αὐτή καταγράφω τί διακίνηση μᾶς πληθυσμιακῆς ὀμάδας, ή ὀποία, ὀπως και οί λοιπές διακινήσεις του 19ου αἰῶνα, λόγω ἀνεπάρκειας τῆς γῆς, ἀναζήτησε προσφορότερες συνθηκές ἐργασίας και ποιοτικότερη ζωή³. Μέσα σέ αὐτό τό κλίμα, λοιπόν, τό Πληκάτι, ή ἀλλιῶς Πι(ε)λκάδες, ἔνα χωριό τό ὀποιο τό 1840 ἔχει 400 σπίτια⁴, ἀρχίζει νά χάνει τόν πληθυσμό. Χτισμένο στίς ὑπερῶρειες του Γράμμου σέ ὑψόμετρο 1.200 μέτρα, περιτριγυρισμένο ἀπό τρία ποτάμια και πλούσια βλάστηση, εἶναι ἐπί χρόνια κοιτίδα μαστόρων και μπρόπολη μαστοροχωριῶν⁵. Σήμερα ἀνήκει στόν Δῆμο Μαστοροχωριῶν και καταλαμβάνει τό βορειότερο τμήμα τῆς Κόνιτσας. Τό 1856 ὑπάγεται στίς ἐκκλησία Βελλᾶ και ή ὀμιλούμενη γλώσσα εἶναι ή Ἑλληνική⁶.

³ Καμπλάκη Αἰκ., *Πελοποννήσιοι στίς περιοχί τῆς Λάρισας μετά τίν προσάρτηση τῆ Θεσσαλίας (1881)*, Ἀθήνα 1987-1988.

⁴ Γιαγγώργου Κίτσος, Νεγκοβάνης Παπα-Χρῆστος, *Ἱστοριογραφία του Πληκατίου Γραμμένη σέ Στίχους*, Ἀθήνα 2001.

⁵ Τάττης Δημήτριος, *Ἡ θανατοουργί Εἰκόνα Παναγίας τῆς Πληκατιώτισσας*, Ἰωάννινα 1981 και Δῆμος Μαστοροχωριῶν Νομοῦ Ἰωαννίνων, *Μαστοροχώρια-Ἱστορία και πολιτισμός*, Ἐκδόσεις «Ἑλλά», 2005.

⁶ *Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου τῶν τε ὀμόρων Ἑλληνικῶν και Ἰλλυρικῶν Χωρῶν*, τόμος 2ος, ἐν Ἀθή-

Τό 1840 αρχίζει η έκροή του πληθυσμού του στην Δυτική Μακεδονία. Τό 1843 πολλές οικογένειες αγοράζουν γη, όπου εγκαθίστανται και ιδρύουν τό νέο χωριό, τίν Μπελκαμένη, σημερινή Δροσοπηγή. Αργότερα, τό 1861, μιά δεύτερη ομάδα αγοράζει αντί 110.000 γροσίων μιά περιοχή και δημιουργεί μέσα σέ δύο παλιούς οικισμούς τό χωριό Νεγοβάνη⁷, τό σημερινό Φλάμπουρο. Λέγεται επίσης πώς και μιά άλλη ομάδα 30 οικογενειών⁸ αποχωρούν από τό Πληκάτι, οί όποίες, παρότι δέν εγκαθίστανται στά νεοϊδρυθέντα χωριά, μερικές, αν όχι όλες, πέρασαν προσωρινά από εκεί.

Αυτή η μετανάστευση μεταφύτευσε στους νέους τόπους και τά ονόματά τους. Μέ τίν ενδογαμία η ομάδα διατήρησε τους ισχυρούς δεσμούς στό έσωτερικό της, τίς ομοιότητες στά χαρακτηριστικά τών ανθρώπων, τίς καθημερινές συνήθειες, τίς τελετές, τίν χρήση τής γλώσσας. Οί κάτοικοι και τών δύο νέων χωριών, εκτός από ελληνικά, μιλούν και άρβανίτικα.

Ένδεικτικά αναφέρω κάποιες από τίς οικογένειες πού μετοίκησαν στό Καζακλάρ: τά αδέρφια Άθανάσιος Άναστασίου Γκίνος (ήμ. γεν. 1854), και ό Γεώργιος Άθανασίου Γκίνος (ήμ. γεν. 1859), τά δύο παιδιά του Ίωάννη Δέδε, ό Δημήτριος Ί. Δέδες (1849-1926), τέκτων στό επάγγελμα, μέ τίν γυναίκα του Δέσποινα (ήμ. θαν. 23-7-1919) και ό Σωτήριος Δέδες μέ τίν σύζυγό του Νεράντζω, κόρη του Άναστασίου Θώδα. Ό Ματθαίος Άθανασίου Δέδες, κτίστης, ό Άδαμάντιος Δέδες μέ τίν σύζυγό του Δάφνη Άδαμάντιου Δέδε (1846-1928) και ό γιός τους Φίλιππος Άδ. Δέδες (1884-1914), ό Άναστάσιος Δέλκος μέ τίν σύζυγό του Δάφνη (1864-1926), ό Βασίλειος Δέλκος μέ τίν σύζυγό του Μαρία (1858-1923) και τόν θανόντα σέ ηλικία 22 έτών γιό του Πλάτωνα (1896-1918), ό Μιχαήλ Ζήκος και ό Άνδρέας Ζήκος (1871-1923), λιξοθός στο επάγγελμα, ό Γεώργιος Ζηκοστάθης του Άθανασίου, κτίστης.

Μία από τίς οικογένειες πού μετοίκησαν, η οικογένεια Θεολόγου, μέ τίν μετεγκατάστασή της στό Καζακλάρ διαφοροποίησε, χωρίς νά γνωρίζουμε γιατί, τό επίθετό της σέ Θώδα. Αυτό τό επίθετο σήμερα δέν υπάρχει πιά στο Πληκάτι, παρά μόνο στο ένα από τά δύο αδελφικά χωριά⁹. Από τίν οικογένεια αυτή ήρθαν στο Καζακλάρ μέ τίς οικογένειές τους τά παιδιά τών αδελφών

νας εκ του τυπογραφείου Σ.Κ. Βλαστού, 1856.

⁷ Πόγας Άναστάσιος, *Φλάμπουρον-Φλωρίνης Ιστορικά (1861-1944)*, Φλώρινα 1993. Τυπογραφείον «Μέλισσα».

⁸ *Ο.π.*, ύποσημείωση 1.

⁹ Ζιώγας Αντώνιος, *Τά τρία αδερφικά χωριά*, Πολύγυρος, Γενάρης 2006.

Μιχαήλ καί Άναστασίου Θώδα, όλοι τους κτίστες. Τά τέσσερα άγόρια του Μιχαήλ Θώδα είναι ο Δημήτριος Μ. Θώδας που παντρεύτηκε την Δέσποινα Βασιλείου, ο Άλέξης Μ. Θώδας (1852-1929) καί η σύζυγός του Άλέξαινα, ο Γιωργάκης Μ. Θώδας που παντρεύτηκε την Τριανταφυλλιά, ο Νικολάκης Μ. Θώδας (1848-1917) που παντρεύτηκε την Βαία. Μιά άδελφή τους έγκαθίσταται στην Μπελκαμένη (σημερινή Δροσοπηγή) λόγω γάμου της με τον Κ. Γραικό. Στόν Άμπελωνα επίσης μετακινήθηκαν τά παιδιά του πέμπτου τους άδελφού Άπόστολου Θώδα, που η σύζυγός του καταγόταν από την οικογένεια Γκίνη καί για τον όποιο δέν προκύπτουν άλλα στοιχεία. Τά παιδιά του Άπόστολου ήταν ο Ευάγγελος Θώδας (1-3-1873 έως 22-6-1951) που παντρεύτηκε την Ζωή Μοσχογιάννη, η Κατερίνα Θώδα, σύζυγος Βαγγελοκόωστα, η Δάφνη Θώδα καί Έλένη Θώδα, σύζυγος Θωμά Λάμπρου.

Έπίσης, την ίδια περίοδο, έγκαταστάθηκαν στο Καζακλάρ τά τέσσερα από τά έξι παιδιά του Άναστάσιου Θώδα, άδελφού του Μιχαήλ Θώδα. Οί έγκατασταθέντες είναι ο Άναστάσιος Α. Θώδας, ο Χρήστος (Κίτσος) Ά. Θώδας (1876) καί η γυναίκα του Παρασκευή, ο Γιαννάκης Α. Θώδας που έκανε δύο γάμους. Η πρώτη του σύζυγος όνομαζόταν Δέσποινα Λαμπρονίκου. Μετά τον θανατό της παντρεύεται την Καλλιόπη Μπουγάτσα (1878-1926). Τό τέταρτο παιδί του είναι η Νεράντζω Θώδα, σύζυγος Σωτηρίου Δέδε. Τά δύο από τά έξι παιδιά του Άναστάσιου Θώδα, η Μαρία Α. Θώδα με τον σύζυγό της Γεώργιο Τσούλη, καί ο Κωνσταντίνος Α. Θώδας με την σύζυγό του Αικατερίνη Κοντού έγκαταστάθηκαν στην Μπελκαμένη, σημερινή Δροσοπηγή Φλώρινας.

Άλλες οικογένειες που έγκαταστάθηκαν στο Καζακλάρ είναι του Άναστασίου Μπεζαλή (1858-1930) του Λάμπρου, κτίστη, που ήρθε με την σύζυγό του Χαρίκλεια. Του Στόγια, χαμουρτζή στο έπάγγελμα, του Άθανάσιου Παπανάτα με τους δύο γιούς το, τον Στέφανο καί τον Φώτη, όλοι τους κτίστες. Άκόμη του Δημήτριου Παπαδημητρίου, πεθερού του μετέπειτα βουλευτή της Λάρισας Κωνσταντίνου Περραιβού. Έπίσης, οί οικογένειες του Χαρίση, του Σιούλα καί του Βενέτη. Άλλες τρεις οικογένειες είναι του Δημήτριου Δημητρίου, του Στέργιου Παπαδημητρίου, ιερέα, καί του Δημούλη Μιχαήλ Νάσε, οί όποιες έγκαθίστανται στην Ροδιά Λαρίσης, πλησίον του Καζακλάρ. Οί οικογένειες αυτές μεταξύ τους έχουν δυνατούς δεσμούς που συντηρούνται καί ενισχύονται μέσω της συγγένειας.

Ο άκριβής χρόνος άποχώρησης από τό πατρογονικό χωριό Πληκάτι προς τό Καζακλάρ δέν είναι γνωστός, είναι γνωστή, όμως, η περίοδος μόνιμης έγκα-

τάστασής τους. Τά πρώτα συμβόλαια αγορᾶς οἰκοπέδων καί κτημάτων στό Καζακλάρ γίνονται τό 1883. Τά οἰκόπεδα ἀγοράζονται εἴτε ταυτόχρονα, εἴτε, ὅπως καί στή δύο νέα χωριά τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἀπό κοινοῦ, καί μοιράζονται τήν ὥρα τῆς μετοίκησης. Μόνο σέ μία περίπτωση προκύπτει ὅτι τά οἰκόπεδα κληρώθηκαν μεταξύ δύο ἀδελφῶν. Ἡ διάταξη καί κατοχή τῶν οἰκοπέδων εἶχε προφανῶς σχέση μέ τήν συγγένεια καί ἐνισχύει τήν ἄποψη τῆς ταυτόχρονης ἀγορᾶς τους. Γνωρίζουμε ἐπίσης ἀπό προφορικές διηγήσεις, ἀλλά καί ἀπό συμβόλαια καί ἕναν πίνακα τῆς κοινότητας, πῶς πρὶν τόν ἐποικισμό οἱ Πληκαδίτες τοῦ Ἀμπελῶνα ἀπασχολοῦνταν ἀποκλειστικά ὡς χτίστες, τέκτονες καί λιθοξοί. Ὡς μαστόροι ξεχωριστοί ταξιδεύουν σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας καί ἐργάζονται μέ ζῆλο καί μεράκι ὀργανωμένοι σέ μπουλούκια¹⁰. Πρὶν τήν ἐγκατάσταση στό Καζακλάρ ἐργάζονται καί στήν Ἀθήνα, ὅπου κατοικοῦν πέραξ τοῦ Συντάγματος, τῆς Πλάκας καί τῆς Συγγρού. Μόλις ἀποκτοῦν κάποιο κεφάλαιο, ἀγοράζουν γῆ καί ἐγκαθίστανται μόνιμα πλέον στό Καζακλάρ. Εἶναι ἐπίσης γνωστό ὅτι κάποιοι ἐγκαταστάθηκαν στήν Λιβαδειά, ἐνῶ ἄλλοι ἔκαναν προσωρινό πέρασμα ἀπό ἐκεῖ καί ἀπό τήν Στυλίδα Φθιώτιδας. Χαρακτηριστικά γράφει ὁ Μάνθος Ἄθαν. Δέδες στόν συγγενῆ του Δημήτριο Ἰ. Δέδε σέ μία ἐπιστολή στίς 15 Αὐγούστου τό 1921 ἀπό τήν Αἴγυπτο, ὅπου βρισκόταν ὡς μετανάστης: «Στέλνω χαιρετίσματα καί 300 δραχ. στίς κόρες τοῦ νεοαποθανόντος Παντελῆ, πού ζοῦνε στήν Λιβαδειά».

Γιά τίς νέες κατοικίες τους στόν Ἀμπελῶνα, τά τοπικά ὕλικά, οἱ ἰδιαίτερες κλιματικές συνθῆκες, τό ἠπειρωτικό κλίμα, ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους, ἡ οἰκονομική εὐρωστία τοῦ καθενός καί ἡ καλή γνώση τῆς μαστορικῆς εἶναι οἱ

¹⁰ Προφορική μαρτυρία τοῦ κ. Κωνσταντίνου Γ. Λαμπρονίκου ἠλικίας 70 ἐτῶν, κατοικοῦ Ἀμπελῶνα, συγγενοῦς ἐξ ἀγχιστείας τῆς οἰκογένειας Γιαννάκη Θωδᾶ, ἀναφέρει ὅτι οἱ Θωδαῖοι ὡς κτίστες, μέ σχέδιο τοῦ Συνταγματάρχη Δημήτριου Ματθιόπουλου, Διοικητῆ Μηχανικοῦ Ἰης Μεραρχίας Πεζικοῦ, θεμελίωσαν καί ἔχτισαν τή δεκάτοξη γέφυρα τοῦ Τυρνάβου. Προκειμένου νά θεμελιωθεῖ ἡ γέφυρα ἔγιναν πολλές προσπάθειες ἀπό πολλούς γιά τήν θεμελίωσή της, χωρίς ἀποτέλεσμα. Οἱ Θωδαῖοι ὁμως κατάφεραν μέ μεγάλη εὐκολία καί μέ κατασκευαστικό μεράκι τῆς ἐποχῆς τῆς νά τήν κτίσουν μέ 10 ἴσα ἀνοίγματα τῶν 12,40 μ. (ἐλεύθερο ἀνοίγμα). Ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι τό Δημοτικό Σχολεῖο Ἀμπελῶνα κτίστηκε ἀπό τούς ἴδιους καί ἄλλους συνεργάτες τους, ὅπως τόν Στέφανο Παπανῶτα, μέ ὕλικό τοῦ κατεδαφισμένου Γενί Τζαμοῦ πού βρισκόταν παράπλευρα καί ἑλαφρῶς Β.Δ. τῆς σημερινῆς οἰκίας Σακελλαρίδη. Ἐπειδή ἡ πέτρα δέν ἦταν ἐπαρκής γιά τήν ἀποπεράτωση τοῦ σχολείου οἱ ἴδιοι δημιουργήσαν νταμάρι στόν Τύρναβο καί ἀπό ἐκεῖ ἔκαναν ἐξόρυξη πέτρας καί ἀσβεσταριά στό Καζακλάρ, γιά τήν ἀποπεράτωση τοῦ Σχολείου. Ἐπίσης ἀπό τό ἀρχαιολογικό ὕλικό τῆς οἰκογένειας τοῦ τέκτονα Δημητρίου Δέδε προκύπτει ὅτι τό 1904 ὁ ἴδιος μέ μηχανικό τόν Κ. Παπαθεοδώρου καί μεταξύ τῶν κτιστῶν, ἀπασχόλησε ὡς κτίστη καί τόν Ἀναστάσιο Μπεζαλιῆ τοῦ Λάμπρου, ἔχτισε τό Νοσοκομεῖο Τυρνάβου, πού σύμφωνα μέ τήν μαρτυρία τοῦ Λαμπρονίκου ὀνομαζόταν «ΑΓΙΟΣ ΓΕΛΕΩΝ».

παράγοντες πού διαμορφώνουν καί τήν τυπολογία. Τά σπίτια κατασκευάζονται ως ἐπί τό πλεῖστον πλῆθινα διώροφα. Στήν περιοχί υπάρχουν πλινθοποιεῖα, ἀφοῦ ὁ πηλός ἀνταποκρίνεται πλήρως στίς βιοκλιματικές συνθήκες. προσφέρει ζέστη τόν χειμῶνα καί δροσιά τό καλοκαίρι. Χρησιμοποιοῦν ἐπίσης καί εὐρήματα τῆς περιοχῆς «Καστρί», τά ὅποια καί ἐντοιχίζουν ως οἰκοδομικά ὑλικά. Γνωρίζουν πάντως τήν ἀρχαιολογική ἀξία τῆς ἐπιτύμβιας στήλης πού χρησιμοποιοῦν ως κεφαλόσκαλο στόν κάτω ὄροφο τῆς οἰκίας τοῦ Δημητρίου Μιχ. Θώδα: συγκεκριμένα, σέ πιθανή κατεδάφιση τοῦ κτίσματος ἐφιστοῦν τήν προσοχή τῶν ἀπογόνων τους. Αὐτή ἡ στήλη πού φέρνει τόν τίτλο «οἱ γυναῖκες μέ τό μῆλο» βρίσκεται σήμερα στό ἀρχαιολογικό Μουσείο τῆς Λάρισας, ὅπου καί τήν παρέδωσε ὁ Δημήτριος Θωμά Θώδας τό 1959, ὅταν τελικά κατεδαφίστηκε ἡ κατοικία. Ἴσως, θά ἦταν καλό, νά ζητήσῃ ἡ σημερινή Δημοτική ἀρχή ἀπό τήν ἀρχαιολογική ὑπηρεσία Λάρισας ἕνα ἀντίγραφο αὐτῆς τῆς ἐπιτύμβιας στήλης.

Οἱ διώροφες κατοικίες ἔχουν προσανατολισμό πρὸς τόν νότο καί μαντρότοιχο στήν αὐλή. Ὁ ἐπάνω ὄροφος ἔχει ἕνα μεγάλο καί ἕνα μικρό ξύλινο μπαλκόνι, ἕνα μεγάλο κεντρικό χῶλο καί ἕνα ἢ δύο δωμάτια καί μία μικρή κουζίνα. Ὁ κάτω ὄροφος ἔχει ἕνα μεγάλο δωμάτιο μέ τζάκι, τό κελάρι καί τήν μεγάλην κουζίνα. Στόν αὐλειο χῶρο βρίσκεται τό πλυσταριό¹¹ μέ τόν φοῦρνο γιά τό ψήσιμο τῶν φαγητῶν, τά καμίνια γιά τό μαγείρεμα, ὁ μεγάλος νεροχύτης μέ τήν τουλούμπα¹² γιά τό πλύσιμο τῶν ρούχων, τό ντουμπέκι¹³, ὅλα στεγασμένα γιά νά προστατεύουν τήν νοικοκυρά ἀπό τίς δύσκολες κλιματικές συνθήκες. Παράπλευρα βρίσκεται ἡ τουαλέτα. Στήν πίσω αὐλή βρίσκεται ἡ ἀποθήκη γιά τή φύλαξη τῆς σοδειᾶς (σιτάρι, καπνό, μῆλα, κουκούλι, κουκιά κ.λπ.), ὁ στάβλος τῶν ζῶων, τό ὑπόστεγο γιά τήν φύλαξη τῆς σούστας καί τοῦ κάρου καί ὁ ἀχυρώνας, ὅπως ἐπίσης τό πηγάδι καί ὁ λαχανόκηπος.

Ἀπό τό 1903 καί μετά μέχρι τό τέλος τῆς δεκαετίας 1920 κάποιοι Πληκτιδιῶτες τοῦ Καζακλάρ γιά οικονομικούς λόγους, ἀλλά καί ἐξ αἰτίας τῆς ἐλονοσίας μεταναστεύουν κυρίως στήν Ἀμερική¹⁴, ἀλλά καί σέ ἄλλες χῶρες, ὅπως

¹¹ Χῶρος γιά πλύσιμο.

¹² Ἀντλία νεροῦ.

¹³ Πέτρινο σκεῦος, πολύ μεγαλύτερο ἀπο τό γουδί, μέ σιδερένια πεπλατυσμένη στό κάτω μέρος τῆς ράβδου γιά τό κοπάνισμα δημητριακῶν καί ξηρῶν καρπῶν.

¹⁴ Ἡλιοῦ Μαρία καί Κιτρόφ Αλέξανδρος, *Τό ταξίδι - Τό Ἑλληνικό Ὀνειρο στήν Ἀμερική 1890-1980*, Μουσείο Μπενάκη, Πρωτεύας 2008.

σπίν Αίγυπτο. Αρχικά αναχωρούν από λιμάνια του έξωτερικού, τό Ρότερνταμ, τίν Νάπολη, τίν Χάβρη τής Γαλλίας καί ἀργότερα ἀπό τόν Πειραιᾶ μέ πλοία τής πρώτης Ὑπερωκεάνιας Ἑλληνικῆς Ἀτμοπλοΐας¹⁵ καί τῶν Ἐθνικῶν Ἑλληνικῶν Γραμμῶν. Ἡ μεταναστευτική κίνηση κάνει δύσκολη τίν ἀνεύρεση ἑνός εἰσιτηρίου καί στά λιμάνια δίνονται μάχες γιά μιά θέση στά πλοία¹⁶. Τό 1903 ἀναχωρεῖ ἀπό τό Ρότερνταμ μέ τό πλοῖο «Noordam»¹⁷ γιά τίν Ἀμερική ὁ Σωτήριος μέ τόν Φίλιππο Δέδε, φθάνουν σπίν Ἀμερική στίς 2 Ἰουνίου. Στίς 10 Μαρτίου τοῦ 1904 φθάνει σπίν Ἀμερική μέ τό καράβι «Konigin Luise» πού ἀναχωρεῖ ἀπό τίν Naples (Νάπολη) καί ὁ Εὐάγγελος Ἄ. Θώδας. Λίγες ἡμέρες ἀργότερα, στίς 19 Μαρτίου τοῦ ἴδιου ἔτους, ἀναχωρῶντας ἀπό τίν Χάβρη τής Γαλλίας μέ τό καράβι «La Savoie» φθάνει σπίν Νέα Ὑόρκη ὁ Θωμᾶς Ἄ. Θώδας. Τά δύο ἀδέρφια ἐπιλέγουν διαφορετικό καράβι γιά τό ταξίδι. Τό μεταναστευτικό ρεῦμα πρὸς τίν Ἀμερική συνεχίζεται, καί κάποιοι, ὅπως ὁ Φίλιππος Δέδες καί Θωμᾶς Θώδας, μεταναστεύουν δύο φορές, ἐπιστρέφουν καί ξαναφεύγουν. Ἀκολουθοῦν τίν μεταναστευτική πορεία τό 1908 ὁ Ἀριστείδης Ζῆκος σέ ἡλικία 29 ἐτῶν, ἡ Ἑλένη Ζήκου, ὁ Κωνσταντῖνος Παντούλης. Τό 1909 ταξιδεύει σέ ἡλικία 6 ἐτῶν, μέ ἄγνωστο σέ μᾶς συνοδό, ὁ Χρῆστος Ἐ. Θώδας. Ἀναχωρεῖ ἀπό τόν Πειραιᾶ μέ τό δεύτερο ὑπερωκεάνιο «Ἀθῆναι» τής πρώτης Ὑπερωκεάνιας Ἑλληνικῆς Ἀτμοπλοΐας τοῦ Δημητρίου Μωραΐτη¹⁸. Ἡ μετανάστευση συνεχίζεται. Τό 1911 μεταναστεύει ὁ δεκαπεντάχρονος Ἀλέξανδρος Δέλκος, ὁ 47χρονος Ἀναστάσιος Δέλκος καί ὁ 45χρονος ἐπίσης Ἀναστάσιος Δέλκος ταξιδεύουν μέ τό ἴδιο πλοῖο καί φθάνουν σπίν Ἀμερική στίς 26 Ἀπριλίου. Τό 1919 μέ τό πλοῖο «Μεγάλη Ἑλλάδα», πού κατασκευάστηκε γιά τίς Ἐθνικές Ἑλληνικές Γραμμές μέ ἑλληνικά σημαία, ταξιδεύει ὁ Ἀθανάσιος Γκίνος. Ἄλλος συγγενής του ταξιδεύει τό 1920 καί δύο ἀκόμη με τό ἐπίθετο Γκίνος ταξιδεύουν τό 1922. Σπίν Ἀμερική εἶχε ταξιδέψει καί ὁ Ἰωάννης (Γιαννούλης) Ἄ. Θώδας. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι τό 1912 ὁ Γιαννούλης Θώδας ἐπέστρεψε σπίν Ἑλλάδα γιά νά πολεμήσει στούς Βαλκανικούς πολέμους, μέ τό στρατολογικό γραφεῖο πού ὀργάνωσε ἡ «Πανελλήνιος Ἐνωσις» μαζί μέ τούς κατά τόπους «Λόχους Ἑλλήνων Ἐθελοντῶν» πού συνέβαλε σπίν ἀποστολή περίπου 25.000

¹⁵ Ὁ.π.

¹⁶ Ὁ.π.

¹⁷ www.ellisland.com

¹⁸ Ἡλιοῦ Μαρία καί Κιτρόφρ Ἀλέξανδρος, *Τό ταξίδι - Τό Ἑλληνικό Ὄνειρο σπίν Ἀμερική 1890-1980*, Μουσείο Μπενάκη, Πρωτεύας 2008.

εφέδρων έθελοντών από τήν Άμερική¹⁹. Σύμφωνα με τίς καταγραφές του Μουσειού Μετανάστευσης του Έλλις Άιλαντ, οί μετανάστες Πηλικαδιώτικης καταγωγής από τό Καζακάλρ είναι άνδρες ήλικίας 6 έως 41 ετών. Φωτογραφικό ύλικό μās πληροφορεί ότι στήν Άμερική εργάζονται στήν κατασκευή των σιδηροδρομικών γραμμών. Κάποιοι επαναπατρίστηκαν, άλλοι όμως ρίζωσαν εκεί, διατηρώντας τίς σχέσεις τους με τούς συγγενείς τους²⁰, πού επέστρεψαν ή είχαν μείνει πίσω στήν Ελλάδα.

Στίς άρχές του 20ου αιώνα ό Άμπελώνας ήταν ένα χωριό με σχετικά αυτόνομες συνοικίες (Αρβανίτικα, Μπροτσέικα, Τατάρ Μαχαλά, Τσαί Μαχαλά, Σκαμινιώτικα κ.λπ.), πού είναι οργανωμένες γύρω από τίς 2 εκκλησίες²¹. Μάλιστα κάποιοι πού έρχονται από τήν Άμερική και κρατούν προσωπικά ήμερολόγια, «Memorandum Books», καταγράφουν τίς ιδιαίτερες σχέσεις τους με τήν δική τους ομάδα, όπου φαίνεται, όμως, και ή επικοινωνία τους με τίς άλλες κοινωνικές ομάδες. Οί Πηλικαδιώτες διατηρούν τήν συγγένεια πού απομακρύνεται και δημιουργούν νέες συγγένειες με τήν κουμπαριά. Επίσης, ή υιοθεσία είναι αποδεκτή στήν κοινωνία τους, ιδιαίτερα ή συγγενική: άδελφός υιοθετεί τό παιδί του άδελφού, τό θετό παιδί παντρεύεται τήν ανηψιά από άδελφό ή άδελφή τής θετής μητέρας. Τιμούν, όπως και παλιότερα στήν Ήπειρο, τόν Άγιο Γεώργιο τόν Ήπειρώτη τόν φουστανελοφόρο. Τό εικόνισμά του υπάρχει στά εικονοστάσια των σπιτιών τους, καθώς υπάρχει και στήν εκκλησία του χωριού, τήν Κοίμηση τής Θεοτόκου, έως και σήμερα. Και για θρησκευτικές τελετές, όπως βαφτίσια και κηδείες, φαίνεται νά έπιζητούν τήν εύλογία ενός ιδιαίτερα εκ των τριών ιερέων τής εκκλησίας: του παπαδασκάλου Σταύρου Τσελά.

Με τούς συγγενείς τους στά νεοϊδρυθέντα χωριά του νομού Φλωρίνης, τήν Μπελκαμένη και τήν Νεγοβάνη, αλλά και με τό πατρογονικό τους χωριό έχουν επικοινωνία και διατηρούν στενές σχέσεις. Στά 1890 ή κοινότητα Νεγοβάνης και ή Μητρόπολη Καστοριάς στέλνουν εύχαριστίες έπιστολές για τήν άμοιβή του Έλληνα δασκάλου πού υπηρετεί στήν Νεγοβάνη και αποδείξεις για τήν

¹⁹ Ό.π.

²⁰ Πηλεξούσιο Προξενικής άρχής του Σάν Φραντζίσκο Καλιφόρνιας βάσει του όποιου παραχωρούν στους συγγενείς τους τήν δυνατότητα τής εκμετάλλευσης περιουσιακών στοιχείων. Έτος 1908, 1946.

²¹ Λαφαζάνης Μιχάλης, «Η προέλευση των κατοίκων του Άμπελώνα», Πρακτικά Συνεδρίου Ό Άμπελώνας και ή Ιστορία του. Κέντρο εκδόσεων Καρατάσιου, Άμπελώνας 1995, σσ. 63-83.

παροχή χρυσών λιρών από τό κληροδότημα του Ά. Παπαδημητρίου, γεγονόςτα πού αναδεικνύουν τίσ ιδιαίτερες σχέσεις των Καζακλαριωτών μέ τίν Νεγοβάνη. Τό ένδιαφέρον καί ή αγαθοεργία τους, παρότι άκούγεται καί αντίθετη άποψη, περιλαμβάνει επίσης καί τό Πληκάτι. Είσπράττουν καί αποδίδουν χρήματα στίς έκκλησία του Άγίου Άθανασίου του χωριού τους, προερχόμενα από τίν ένοικίαση 20 προβάτων, πού εΐναι υπό τίν κατοχή τής έκκλησίας καί τρέφονται στό Μουσαλάρ από τίν οικογένεια Δημούση.

Οί Καζακλαριώτες εΐναι νομοταγείς καί έχουν πολύ καλή αντίληψη των δικαιοπραξιών. Από τό 1883 κατοχυρώνουν τίσ दोσοληπιές τους μέ συμβολαιογραφικές πράξεις. Γνωρίζουν, γιά παράδειγμα, τό διανεμητήριο κτημάτων, τίν δωρητήριο αίτια θανάτου, τό ένυπόθηκο δάνειο, τό δανειστικόν. Καταγράφονται επίσης περιπτώσεις οικονομικής βοήθειας προς τόν σύζυγο, πού κι αυτές κατοχυρώνονται μέ συμβολαιογραφικές πράξεις²². Ο συμβολαιογράφος τόν όποιο χρησιμοποιούν εΐναι ό Παντελής Χύμου στόν Τύρναβο. Τόν χρησιμοποιεί ό Άστέριος Παπαδημητρίου γιά τό κληροδότημά του μέ έντολοδόχο τόν Δημήτριο Δέδε. Συντάσσουν δέ στίς 7 Νοεμβρίου τό 1889 στό Πληκάτι πληρεξούσιο έπιστολή προς τόν Δημήτριο Δέδε, πού κατοικεί στό Καζακλάρ, προκειμένου νά διαχειριστεί τίν ένοικίαση προβάτων καί αναφέρουν «νά ενεργή... όσα τά άρθρα τής πολιτικής δικονομίας όρίζουσιν»²³.

Άρκετοί άπ' αυτούς γνωρίζουν, επίσης, γραφή καί κάποιοι κρατούν σέ Memorandum Books, από άπλές σημειώσεις έως καί λεπτομερείς πληροφορίες, πού εμπλουτίζουν τίσ γνώσεις τους. Η έπιτύμβια έπιγραφή πού λαξεύτηκε τό 1906-1908 από τόν ίδιο τόν ύπογράφοντα «ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΩΔΑΣ ΓΕΝΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΑΠΕΒΙΩΣΕ ΕΝ ΚΑΖΑΚΛΑΡ ΤΟ ΕΤΟΣ (20-6-1912)...» άποτελεί επίσης ένδειξη στοιχειώδους ίσως γνώσης τής καθαρεύουσας. Ο τάφος, φιλοτεχνημένος μέ σπασμένο κλαδί βελανιδιάς καί περίτεχνο σταυρό, σήμερα δέν ύπάρχει, όπως καί άλλοι τάφοι πού άποτελούν μνημεία τής ιστορίας τής κοινότητας.

Η μόρφωση εΐναι στόχος γιά πολλούς. Πολλοί πού γεννιούνται στό τέλος του 19ου καί στίς αρχές του 20ου αι. σπουδάζουν. Ένδεικτικά αναφέρω μέ χρονολογική σειρά τίν Τασία Σ. Δέδε, δασκάλα, τόν Άναστάσιο Α. Θώδα, παππού τής γνωστής δημοσιογράφου Όλγας Τρέμη, δάσκαλο, τόν δικηγόρο

²² Εύγενική παραχώρηση άρχαιακού ύλικού οικογενείας Θωμά Δ. Θώδα.

²³ Εύγενική παραχώρηση άρχαιακού ύλικού οικογενείας Σωτήρη Γ. Δέδε.

καί έκδότη τῆς ἐφημερίδας «Θεσσαλικά χρονικά»²⁴ Γιάννη Σ. Δέδε, τόν Θωμᾶ Ἰ. Θώδα, γιατρό καί ἀπό τούς πρώτους κλινικάρχες τῆς Λάρισας, τόν Κωνσταντῖνο Ἀ. Θώδα, ἐπίσης γιατρό. Ἡ Ντίνα Δέδε Ζυγογιάννη, ὁ Δημήτριος καί Ἀθανάσιος Θώδας ἀποφοιτοῦν ἀπό τό γυμνάσιο. Ἡ Δίμητρα (Τούλα) Σερεμέτη, τό γένος Ζηκοστάθη, γίνεται ἡθοποιός. Καί ὁ Νικόλαος Δέδες, πού ἔγινε γραμματέας τῆς κοινότητας Ἄμπελωνά.

Λίγο-πολύ γίνονται πετυχημένοι ἐπαγγελματίες. Οἱ περισσότεροί ἀσχολοῦνται μέ τήν καλλιέργεια τῶν κτημάτων. Οἱ Παπανωταῖοι συνεχίζουν τήν παράδοση τῆς οἰκογενείας τους ὡς κτίστες. Κάποιοι γίνονται παντοπῶλες στή Λάρισα, ὁ Τάσος Γκίνος καί ὁ Δημήτριος Παπαδημητρίου. Ὁ Θωμᾶς Ζηκοστάθης γνωρίζει Βυζαντινὴ Μουσικὴ καί εἶναι δεξιὸς ψάλτης στήν Ἐκκλησία τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου.

Στίς μεταξύ τους σχέσεις ὑπάρχει σεβασμός. Ἐξάλλου, οἱ περισσότεροι εἶναι μεταξύ τους καί συγγενεῖς. Σέβονται τόν γεροντότερο καί σέ μεγάλες θρησκευτικές γιορτές ἀνταλλάσσουν μεταξύ τους ἐπισκέψεις. Οἱ μικρότεροι σέ ἡλικία ἐπισκέπτονται τούς μεγαλύτερους. Στίς οἰκογενειακές συγκεντρώσεις οἱ συγγενεῖς διασκεδάζουν μεταξύ τους. Εἶναι ἀνθρωποὶ τοῦ κεφιοῦ καί γενικά φιλόξενοι. Συχνά δέχονται στά σπίτια τους φίλους καί συγγενεῖς, πού ἔρχονται ἀπό τά ἀδελφικά τους χωριά νά ἐργασθοῦν ὡς οἰκοδόμοι. Παράλληλα, ἐνσωματώνονται πολιτισμικά στόν τόπο ὑποδοχῆς καί μέσα ἀπό τήν ἀγαστή συνύπαρξη μέ τίς ἄλλες ομάδες πού κατοικοῦν στό Καζακλάρ, μετά τήν ἀπελευθέρωση, συμβάλλουν στήν πολύπλευρη ἀναμόρφωση τοῦ τόπου.

Φθάνοντας στό τέλος αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ἔκανα ἓνα ταξίδι μνήμης, ἀνασύροντας μνήμες, εἰκόνες καί κομμάτια ἑνός πάζλ, ἀνοίγοντας παλιά σεντούκια. Τό ὑλικό πού χρησιμοποίησα εἶναι ὑλικό πού διαφυλάχθηκε, ὡς κειμήλιο μνήμης καί ἀγάπης, γιά πάνω ἀπό ἑκατό χρόνια ἀπό τούς κατόχους του. Καί εἶναι πολύ σημαντικό νά διαφυλάττουμε στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος. Ἴσως ἀπλῶς καί μόνο γιατί, ὅπως λέει καί μιά διακεκριμένη οἰκογενειακὴ θεραπεύτρια, ἡ McGoldrick, ἐάν ἐπανασυνδεθοῦμε μέ τό παρελθόν, τότε μποροῦμε νά ἐπιλέξουμε τό μέλλον μας.

²⁴ Κολιοῦ Νίτσα, *Τυπο-φωτο-γραφικὸ πανόραμα τοῦ Βόλου*, Τόμος Α΄, 1994, σ. 407.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΕΙΑ

Άρχεϊο Δίμου Άμπελώνα

i. Πίναξ εμφαίνων τούς αποβιώσαντες άρρενες από τό 1914 μέχρι τό 1931.

ii. Βιβλίο μεταβολών μητρώου άρρένων κοινότητος Άμπελώνος από έτος 1841 μέχρι τοῦ έτους 1880.

iii. Όνομαστικός κατάλογος μελών κοινότητος Καζακλάρ κατ' ένορίαν έκάστου ιερέως κατά τίν 10ην Ιουνίου 1917, Καζακλάρ.

Άρχεϊο Δέδε Ι. Σωτήρη.

Άρχεϊο Θώδα Θ. Θωμά.

Προσωπικό άρχεϊο μέ φωτογραφικό ύλικό.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

www.ellisland.com

<http://worldconnect.rootsweb.com>

<http://ssdi.rootsweb.com>

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Θώδα Θ. Αϊκατερίνη

Θώδας Ι. Δημήτριος

Λαμπρονίκου Γ. Κωνσταντίνος